

✦ Mütərəqqi Livan şairi Mişel Süleymanın «Yerdən doğan günəş» kitabı Azərbaycan dilində

Sovet yazıçılarının bir sıra əsərlərinin ərəb dilinə tərcümə olunub ərəb ölkələrində nəşr edilməsi, yayılması, eləcə də mütərəqqi ərəb şair və nasirlərinin əsərlərinin SSRİ xalqlarının dillərində nəşri sovet-ərəb ədəbi-mədəni əlaqələrinin genişlənməsinə kömək edən mühüm amillərdəndir.

Mütərəqqi ərəb yazıçıları da dünyanın sülhsevər, azadlıq, milli istiqlaliyyət tələb edən xalqları kimi imperialist ağalığına, hər cür zorakılığa, asılılığa, təvəziqkarlığa, zülmə və ədalətsizliyə qarşı çıxır, mübarizə aparırlar. Onlar yeni cəmiyyət qurmaq uğrunda, geriliyə və ətalətə qarşı, müstəmləkəçilik və irqi ayrı-seçkiliyə qarşı aparılan mübarizədə iştirak edir, səslərini ucaldırlar.

Ərəb yazıçıları yeni cəmiyyət quruculuğu uğrunda ümumxalq mübarizəsində öz üzərlərinə düşən sosial vəzifəni və məsuliyyəti yaxşı dərk edirlər. Bu hiss və məsuliyyət isə onlara ictimai mənə kəsb edən qiymətli əsərlər yaratmağa kömək edir. Hazırda ərəb yazıçıları mütərəqqi bəşəriyyətlə birlikdə imperializmin sionist təəcüblünə qarşı, İsrailin zəbt etdiyi ərəb ərazilərini azad etmək uğrunda, Fələstin ərəblərinin qanuni milli hüquqlarını bərpa etmək uğrunda mübarizə aparırlar. Ərəb yazıçıları, həmçinin, xalqın rifah halını yaxşılaşdırmaq, şəxsiyyət hüququnu təkmilləşdirmək, millətin mədəni səviyyəsini yüksəltmək üçün də sayılı çalışırlar.

Sovet İttifaqı və digər sosialist ölkələri ilə əməkdaşlıq ərəblərinin mübarizə əzmini artırır, ərəb ölkələrinin dünya sosializm cəbhəsi ilə əlaqəsini daha da möhkəmləndirir. Sovet yazıçılarının əsərlərinin bu ölkələrdə tərcümə edilib nəşr olunması ərəb ədəbiyyatında da müasir inkişafına, onun mövzaya zənginləşməsinə mütərəqqi təsir göstərir.

Sovet ədəbiyyatının tərkib hissəsi olan Azərbaycan sovet ədəbiyyatı nümunələrinin, habelə mütərəqqi ərəb yazıçılarının əsərlərinin tərcümə edilib nəşr olunması da çox mühüm əhəmiyyətə malikdir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan-ərəb ədəbi-mədəni əlaqələrinin kökləri çox-çox qədimlərə gedib çıxır. Lakin Azərbaycanı Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra ərəb ölkələri ilə mədəni əlaqələrinin xüsusilə genişlənməsi, yeni məzmun, yeni ideya keyfiyyəti kəsb etmişdir. Bədi ədəbiyyatımızda ərəb xalqlarının istisq-ərəzularının, mübarizələrinin, həyat tərzinin təsvir və tərənnümü edən nümunələr az deyildir. Belə əsərlər hər şeydən əvvəl, ərəb xalqlarının milli istiqlaliyyət və demokratik azadlıq uğrunda mübarizə

zələrinə yardım göstərmək, onlara mənonvi ilham vermək cəhətdən çox əhəmiyyətlidir.

İraqın, Suriyanın və bir sıra başqa ərəb ölkələrinin mətbuat səhifələrində, eləcə də ərəb nəşriyyatlarında Azərbaycan nasirləri və şairlərinin əsərləri ərəb dilində nəşr olunur. Məsələn, İraqın "Bağdad" nəşriyyatında Azərbaycan yazıçılarının bəzi və poemalarından ibarət məcmuə nəşr olunmuşdur. Məcmuəyə respublikamızın şairlərindən Süleyman Rüstəyinin, Rəsul Rzanın, Məmməd Rahiminin, Mirvərid Dilbazinin, Osman Sarvəllinin, Nəbi Xəzrinin, Bəxtiyar Vahabzadənin və Tofiq Bayramın şeirlərindən nümunələr daxil edilmişdir. Məcmuədə adları çəkilən şairlərin həyatı və yaradıcılığı haqqında qısa məlumat da verilmişdir. Azərbaycan yazıçılarının əsərlərinin ərəb dilinə tərcümə olunması və nəşr edilməsi ərəb ölkələrində ədəbiyyatımıza olan marağın təzahürüdür.

Qarşılıq mədəni, ədəbi əlaqələr nöqtəyində zərərindən ərəb ölkələrinin istər qocaman, tanınmış yazıçılarının, istərsə də ədəbiyyatı yeni gələn istedadlı tələmələri əsərlərini Azərbaycan dilinə tərcümə edilib nəşr olunmasını da böyük əhəmiyyətə malikdir. "Yazıçı" nəşriyyatı tərəfindən bu yaxınlarda buraxılmış "Yerdən doğan günəş" şeirlər kitabı da bu cəhətdən seçiyəvidir. O, Livanın mütərəqqi şairi, müasir ərəb poeziyasının tanınmış nümayəndələrindən biri Mişel Süleymanın çoxcəhətli yaradıcılığı ilə Azərbaycanlı oxucularını tanış edir.

Mişel Süleyman, bədi yaradıcılığı və ictimai fəaliyyəti ilə öz vətəni Livanla sıx bağlı olan, ərəb xalqlarının azadlıq mübarizəsində fəal mövqə tutan şairlərdəndir. O, vətəni haqqında belə deyir: "Livan qəlp pül kəsonlar kimi haqiqəti saxtalaşdıran bəzi illəməçi təbliğçilərin təsvir etdiyi cənnət

deyildir. Orada yoxsullar bir tiko çörək üstündə, suvarma kanalından bir sısqı su götürmək üstündə bir-birini qırırlar. Orada ağalar özlərini əcnəbi süngüsü ilə qoruyub müdafiə edirlər".

Mişel Süleyman yüksək vətənpərvərlik ruhunda yazılmış şeirlərində Livanı varlı turistlərin istirahət və kef məkanı, işbazların sazı və gürüş yeri, rəngli reklam lövhələrində təsvir olunan sakit və cəzəbədici, bir guşə kimi qələmə almır, əksinə, o, vətəninin dardlarını hiss edir, xalqın ağır həyatı üçün iztirab keçirir, onu tərəqqidə görmək istəyir.

Mişel Süleyman hər cür iritacın, xalqa zidd, milli mənafeyə qarşı olan qüvvələrin öleyhinədir. Şair əmindir ki, xalqın inamını, iradəsini və gücünü heç bir qüvvə qıra bilməz, xalq məğlubləndirilməzdir, yenilməzdir:

*Köpürəndə dalğalar dənizi
görmüsənmi?
Bozaranda sulurın bənizi,
görmüsənmi?
Tələtümədə fırtına quşunu
görmüsənmi?
Çırpanda dalğalara döşünü,
görmüsənmi?
Bəli, xalq da belədir!
... Siz ey zalmlar, bilin, xalq
yenilməz Allah!
Səcdə edin Allaha!
("Xalqın qüdrəti")*

Təsədüfi deyil ki, Mişel Süleyman insanın qüdrətini, insanın əzəmətinə və hüsninə həsr etdiyi "Mütbədə da siz oldunuz, xəbər də siz" adlı şeiri üçün Nazim Hikmətin "Planetimiz özkürün buyuzları üzərində deyil, sizin qollarınız üzərində durur" ifadəsini epigrafl seçmişdir. Bu şeir bütün bəşəriyyətə, Yer kürəsinin bütün insanlarına müraciətə yazılsa da, onun hər misrasında uzun mübarizə yolu keçmiş, milli istiqlaliyyət, azadlıq əldə etmək uğrunda "vaxtsiz ölüm ilə gülə-gülə ölümün", "yolunda qəz yaşından okeanlar" əmələ gələn ərəb oğlunun mərd siması canlanır, onun adı səslənir. Şair bütün insanları "qalardandır, istehkamlardan, kilyotinlərdən" əsla qorxumamağa, "zülmlətləri işıqlandıramağa", cinayətlərə son qoymağa səsləyir:

*Siz ey xalqlar,
ey insanlar,
Ey sabaha yul açanlar!
Siz ölümlə bütün arzı!*

*Tarixlərdə ibrot darsi
siz oldunuz,
Hünər də siz!
Qəhrəmanlıq dastanında
Mütbədə da siz oldunuz,
xəbər də siz!*

İnsan zəkasının qüdrətini, insanın qəhrəmanlığına həsr olunmuş şeirlər içərisində dünyanı ilk kosmonavt Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Yuri Qaqarini ithaf edilmiş şeir diqqəti cəlb edir. "Osrin adamı" adlanan və böyük səmimiyyətlə yazılmış bu əsərdə müəllif Yuri Qaqarini "fədakarlıq rəmzi", "ölümündən qorxmayan əsgər" adlandırır:

*O, iliyə, qana qədər
Fədakarlıq rəmzi idi,
Ölümdən qorxmayan əsgər,
Od səlinin özü idi
Onun oda, hərərəti
Vulkan idi, lava idi
O, göylərin şəriyyəti,
Nağmə idi, hava idi.*

Kitabda toplanmış şeirlərin bir qismi azadlıq uğrunda mübarizədə həlak olmuş şəhidlərə həsr olunmuşdur ("Üsyankar hüzn", "Şəhidlər" və başqaları). Öz vətəninin, xalqının milli-azadlıq mübarizəsinin fəal iştirakçısı olan üsyankar qəlbli şair təqiblərə məruz qalmış, tutduğu mütərəqqi siyasi mövqelərə görə dəfələrlə həbs olunmuşdur. Sağ ekstremlərə onun evini yandırmış, zəngin kitabxanasını və əlyazmalarını məhv etmişlər.

Bütün bu vəhşi hərəkatlərə qarşı Mişel Süleyman üsyankar səsinə qaldırılmış, siyasi şeirləri ilə cavab vermişdir. Şair düşündürdü ki, əgər qəsbkarlar evinə dağtmaq, kitablarını, əlyazmalarını məhv etməklə öndən intiqam alırlarsa, deməli onları işadəcisi şeirləri hədəfə dəyməyşirdə və elə zəhmli haqiqətdir ki, mürtece güvənləri qorxur, onları lərzəyə salır.

Mişel Süleyman həç vaxt bədbinləşib ümidsizliyə qapılmış. Onun şeirlərində işıqlı gələcəyə inam vardır. Şairin lirik qəhrəmanları qəti düşürlər, mübarizələri qarşı-qarşıya durmaq iqtidarındadırlar. Fəciələr, ölüm və kədərli ölüm olan "Odlu xatırları"nı Mişel Süleyman ümid və inam dolu misralarla tamamlayır:

*Çağırırım var səsimlə:
Qalsub dururam bu dəm.
Zülmət xarəbəklikdən
Mən şafəqi görürəm.*

Mişel Süleyman xoşbəxt gələcəyə, xeyirxahlığa, azadlıq və istiqlaliyyətlə olan qəti inamını öz oxucularına da aşılamayı bacarıb.

"Yerdən doğan günəş" kitabına livanlı şairin bir neçə incə, məlahətli lirik şeirləri də daxil edilmişdir. Bu şeirlərdə müəllif öz məhəbbətini və sevgisini vəsf edir. "Dəniz və yelkən", "Üzük", "Cənnət quşu" və başqaları belə şeirlərdir. Mişel Süleymanın məhəbbət mövzusunda yazdığı şeirlərində də vətənpərvərlik motivləri hiss olunur. Şair üçün ana, vətən, sevgili məfhumları eyni dərəcədə əzizdir, doğmadır. Bu cəhətdən "Ürəkdə bitən bir sünbül" şeri daha maraqlıdır. Görkəmli ərəb filosofu və ədibi Əbü-l-Üla əl-Məərrinin "Vətən torpağına yağış yağdırmayan faydasız bulud başım üstə sıxlaşmasın" fikrindən epigraq kimi istifadə etmiş şair həmin kiçik bədii əsərinə vətənin vəsfi ilə başlayır. Vətən torpağından şair bir sirr əxz etmişdir, elə bir sirr ki, daim onun ömür müsafiri olacaq. Bu sirr "məhəbbət adlı atəşdir". Lakin düşmənlər onu sevgisindən, məhəbbətindən uzaq salmışlar, "boşbeyinilər" şairdən səmək üçün də icazə vəərəqəsi tələb edirlər.

Bu şeirdə də müəllifin üsyankar səsi eşidilir. O, məhəbbətinə müraciətlə deyir:

*Ey əzəli, ey əbədi məhəbbətim,
Kırıyını titrət, titrət!
Tök üstümə gözlərinin incisini,
Quşlar vəisal sevincinə qata bilsin
öz səsinə,
Yer göstərsin al günəşə sərvətini
sini-sini,
Mənə rəhm et!*

Kitabda Mişel Süleymanın "Nəgmə, ölüm və son gecə" adlı bir pərdəli mənəm pyesi və bir neçə didaktik şeri də daxil edilmişdir. Ərəb xalqının qəhrəman mübarizə tarixinin kiçik bir səhifəsi təsvir edilmiş "Nəgmə, ölüm və son gecə" pyesində mübarizlərin cəsədləri ətrafına toplaşmış və şərti olaraq Ölümlər, Zabit, Sələmçi, Tacir və Kahin adlandırılmış şəxslərin yeritdikləri siyasət onların iç üzünü açib ifşa edir: Ölümlər ətrafa səpələnmiş cəsədləri görüb sevinir, şadlanır, bu onun "qələbəsidir". Sələmçi ona borcu olan adamın ölməsini heyfslənir. Tacir "varlığın sirdini yalnız alış-verişdə" görür. Zabit öz silahına, belinə bağladığı tapançasına arxalanır; Kahin isə "ər ruhlardan hifz" olunmaq üçün insanları yalnız dua etməyə çağırır. Lakin bütün bu təkəbbürlü ağalar və eləcə də Ölümlər, əlində şeypur tutmuş bir cəsədin dikəlib

oturduğunu, sonra isə ayağa durduğunu görürək, lərzəyə düşürlər. Səhnədə divara intibahnamələr yapışdırılan bir uşaq görünür. O, intibahnamələri yapışdırıb məğrurasına addımlayan şeypurçunun arxasınca gedir. Bu zaman bütün cəsədlər hərə-kə-tə gəlib qalxır. Sələmçi, Tacir, Zabit və Kahin surətələrində təcəssüm olunmuş şifə qüvvələrin hücum çəkib qalib gəlirlər. Müəllif pyesi aşağıdakı sözlərlə bitirir:

*Uçurun,
qəslər qalmasın yerdə,
Zülmkar nəslini tamam qırın siz.
O pak minbərdəki risalələrdə
Adı çəkilənlər elə sizsiniz.
Sizin əlinizdə qayıtsın bir də
Əzəli hökmünüz, hakimliyiniz.*

Kitabda təbiət təsvirinə həsr olunmuş bir şeir vardır. Bu şeirlərdə müəllif təbiət lövhələri yaratmaqla bərabər təbiətdə baş verən hadisələri, dəyişiklikləri insan həyatı ilə, insan təleyi və əhvali-ruhiyyəsi ilə bağlayır.

Kitabda toplanmış şeirlərin Azərbaycan dilinə tərcüməsini görkəmli şairlərimizdən SSRİ Dövlət mükafatı laureatı Nəbi Xəzri və Əlağa Kürçaylı etmişlər. Ərəb dilindəndən sətiri tərcümənin müəllifi isə tanınmış ərəbşünas, filologiya elmləri doktoru Vasim Məmmədəliyevdir. Əsərin istər bədii-estetik, istərsə də ideya-məzmun baxımından orijinala xeyli yaxın, müvəffəqiyyətli tərcüməsi Azərbaycanlı oxuculara təqdim edilmişdir.

Mişel Süleymanın yaradıcılığına yaxından bələd olan Nəbi Xəzri kitabın əvvəlində şairin həyat və yaradıcılığı haqqında qısa məlumat verir.

Yazıçı və şairlərimizin yaradıcılığına ərəb ölkələrində maraq, eləcə də ərəb ədəbiyyatının mütləq nümayəndələrindən olan Mişel Süleymanın şeir nümunələrinin topla halında Azərbaycan dilində nəşri Azərbaycan-ərəb ədəbi-mədəni əlaqələrini, dostluq münasibətlərini, sovet və ərəb xalqları arasında qarşılıqlı rəğbət və məhəbbəti əks etdirən gözəl misaldır. Tarixin təcrübəsi göstərir və ərəb xalqlarını inandırır ki, Sovet İttifaqı ilə, digər sosialist ölkələri ilə dostluq və əməkdaşlıq çox mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu dostluq imperalizm fitnə-fəsadlarına qarşı ərəb xalqlarının birliyi üçün, ərəb ölkələrinin iqtisadi və mədəni tərəqqisinə nail olmaq üçün ən gözəl və real təminatdır.